

הי של ספינה אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון



ק. "מתן ד' כמתן אחת"

מה רבותא בעשה דתשובה שדוחה ל"ת

בתוס' (ד"ה מתן) כתבו: "ואם תאמר וליתי עשה ולידחי לאו דבל תוסיף. וי"ל דלא דמי לכלאים בציצית דהכא על ידי פשיעה הוא בא." בספר וילקוט יוסף להגר"י מנדלקורן הביא ששאל מאת הגר"ח מבריסק, בהא דאיתא ביומא (פו): גדולה תשובה שהיא דוחה לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו כו'. וקשה מאי רבותיה דתשובה, הלא כן הוא בכל התורה כולה דעשה דוחה לא תעשה, ואין זו גדולה בתשובה יותר משאר דיני התורה.

ותירץ לו הגר"ח תירוץ חריף על פי דברי התוס' כאן, דהיכי דהחובת עשה בא על ידי פשיעה לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה. והכא נמי הרי לולא שחטא לא היה צורך לעבור על הלא תעשה דמחזיר גרושתו (כדפירש"י שם), ועל ידי פשיעתו גרם שיהיה כאן עשה, ובעלמא בכהאי גוונא לא היינו אומרים עשה דוחה לא תעשה, ורק גדולה תשובה שבה אומרים דגם בכהאי גוונא עשה דוחה לא תעשה.

ק. "חותבין יבלת במקדש אבל לא במדינה"

מדוע אין במילה בשבת משום גוזז

פירש רש"י: ואע"ג דכי עביד נמי ביד מתקן הוא, והוה ליה חותך מבעלי חיים, והוה ליה תולדה דגוזז את הצמר, אפילו הכי כיון דכלאחר יד קא עביד, שאין דרך לחותכה כי אם בסכין, אין כאן אלא שבות. וכתב על זה הרש"י: קשה לי שאם כן במילה לחייב נמי משום גוזז, ועיין שבת (קו). שאיסור מילה מהתורה משום מתקן גברא, או משום חובל, וגם כאן יש לפרש משום חובל. ונראה לעניות דעתי, דלא שייך גוזז אלא היכא דגזעו מחליף כגון צפורן (דשבת צד:). דהוי דומיא דצמר וכו'. ע"כ. ועיין בשיטה מקובצת (כתובות ה: ד"ה דם מפקד), שכתב, דמה שהוצרכה תורה להתיר מילה בשבת, לא משום דם, אלא משום תלישת הערלה.

ומן רבינו זי"ע כתב במאור ישראל כאן: "וראיתי להגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (סימן יב אות ו) שכתב, שנראה לומר דגבי מילה לא שייך לחייב משום גוזז, כי לא מצינו איסור גוזז אלא בדבר שהוא חוץ לגופו, כגון הגוזז שער או צמר ומפרידו מן הבשר, וכן בנוטל צפרניו, אבל בחותך בשר מן הגוף שהוא חלק מחלקיו, אין זה בגדר גזיזה, ודלא כסברת

אפילו לחצר ולרחוב לא לזמן ארוך, אין חשב בזה". ע"כ. ומביא שם שרבים מהגדולים היו סומכים על דברי הערוך השולחן הללו, אך בספר ראשית חכמה (שער היראה פרק טז), כתב שיש לכסות הספרים בעת שמפסיק מלימודו, שמא יפול מים או שאר דברים ויתלכלכו הספרים חס ושלום. ומשמע שאפילו כשפוסק לזמן קצר, יש לעשות כן שמא יהא בזיון לספרים, וכן דעת כף החיים פלאגי (סימן כ אות יא), שאפילו לזמן קצר אין להשאיר ספר פתוח. וכן כתב בשו"ת ישכיל עבדי חלק ה (יו"ד סימן נו). ובשיירי כנה"ג (סימן רפב) הביא בשם ספר חסידים דמותר לכסות הספר בספר אחר, ואפילו בדבר חול, אך לא בדברי הבאי.

עוד בעניין מלאך הנקרא 'שומר דפין', נציין מעשה נורא שקשור לעניין זה, שהובא גם כן בקיצור השל"ה, ומקורו הוא בסוף סידור מהר"ק (הנקרא סידור קול יעקב מהאריז"ל) וז"ל שם: "אני דוד בר יוסף בידי הוה עובדא, פעם אחת כתבתי ספר אחד ועכבתי על הספר עד קרות הגבר, ואח"כ עמדתי מהספר וסיימתי בפסוק (ישעיה יג) "ושעירים ירקדו שם", והלכתי לישן. ולמחר ב' שעות קודם עלות השחר, קמתי למלאכתי לכתוב הספר ופתחתי חדרי והנה איש אחד יושב על ספסל שלי במקומי ובידו ספר והיה קורא בו, והאיש היה מאויים נורא מאוד פניו כגחלי אש, ושערותיו מאירות כזהב ועיניו בולטות לחוץ, וכשראיתי אותו נבהלתי וכמעט פרחו נשמתי, אז פתח פיו וקראני בשמי ויאמר לי 'אתה נבל' דע שלא כדין עשית שעמדת מן הספר וסיימת בפסוק ושעירים ירקדו שם, רק מזיק אני ושמי שומר דפין כי אני ממתין על הדפין, ובכל עת שהמלמדין או הסופרים מסיימין בספר בפסוק רע, אני מוכן להזיק, ועתה באתי להזיקך אבל אשא פניך בפעם הזאת, כי שמעתי אומרים עליך טובות בפמליא של מעלה ב' ימי תשובה, אבל השבע לי שלא תכתוב אפילו אות מכאן ועד שבעות ובכן אלך לדרכי, וכן עשיתי וקיימתי את נדרי שלא כתבתי דבר גדול או דבר קטן עד שבעות ובכן הלך לדרכי ואיננו וכו'. עד כאן נמצא בפ' רש"י כתוב אצל פסוק 'ושעירים ירקדו שם', ומצוה לפרסם זה למלמדים וסופרים".

צח.

"לא התירו להם להפך יריעה על פניה אלא פורס עליה את הבגד"

זהירות שלא להשאיר ספר פתוח

כתב הב"ח (יו"ד סימן רעז), שמהירושלמי (מגילה פרק א הלכה ט), משמע שלא ילך אדם לחוץ ויניח הספר פתוח אם אין עליו מפה. והש"ך (שם ס"ק א) הוסיף על דבריו, שכן מוכח גם בתלמוד בבלי (עירובין צח.). וסיים הש"ך: "וידוע לחכמי האמת שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא ש'ומר ד'פין על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח תלמודו". עכ"ל.

וכתב היפה ללב (שם אות ג): אני שמעתי על הרב הגדול הרשב"ץ, דמה שזכה לספר שו"ת גדול הנקרא תשב"ץ בדפוס וכריכה נאה אין כמוה, לפי שהיה נזהר לפרוש מפה מטפחת יפה נאה וחשובה על הספרים שהיו מונחים לפניו ללמוד בהם, זיע"א.

והגאון רבי יעקב חיים סופר, בעל 'כף החיים', בספרו קול יעקב (שם אות ג) הביא בשם ספר אמרי שפר (טז, יג) שאם עומד אדם שם ליכא למיחש. והגר"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (סימן תקסח), נשאל בדבר מה שאנשים מניחים איזה דבר על הספר כדי לכסותו, אבל אינו מספיק לכסות את כל הספר, האם הדבר מועיל. והשיב, שאפשר ללמד זכות כשעושים כן לשעה קלה, משום שיש היכר ולא נקרא בזיון, ובכל זאת היותר טוב לסגור הספר לגמרי. ע"ש. ובספר שמירת הגוף והנפש (עמוד רעד) כתב בשם הבית ברוך, שאדם שאינו רוצה להשאיר ספר פתוח, ומשום כך מדפדף כמה דפים למקום אחר שאינו לומד בו כעת, לא הועיל כלום בזה, מפני שיש השערה גדולה לומר שהשכחה היא עונש על מה שהשאיר את הספר פתוח וגרם בזיון לספר, ואם כן אין הבדל אם פתוח במקום שלומד או במקום אחר.

ועוד הביא שם שבערוך השולחן (סימן רעז ס"ב) כתב: "ונראה לי שיש להקפיד בזה דווקא כשיוצא לרחוב, אבל הנכנס מחדר לחדר, או

"היינו למדין צניעות מחתול" (ק:)

האם מותר לבקר בגן החיות

נשאל מרן רבינו זי"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סימן כ), אם יש איזה נדנדוד איסור לבקר בגן החיות ולהסתכל בחיות ובעופות הנמצאים שם, או שאין בזה שום קפידא. ובתוך דבריו הביא מה שדן בזה מרן החיד"א בספרו שיורי ברכה (יו"ד סוף סימן קמב). ובספרו מדבר קדמות (מערכה ב אות כב) מספר על עצמו, שביקר בגן החיות שבלונדון, וראה שם חיות משונות, ונשר יפה מאד בן מאה שנה, ועוד כמה מיני חיות מאמריקה. וכתב על זה מרן, שההיתר הוא, שמתוך כך יכיר גדולתו יתברך ככתוב (תהלים קד, כד) "מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית". והביא מספר ילקוט אברהם (או"ח סימן נא דף כ ע"ב), שהביא דברי הקב הישר (פ"ב) שכתב שיש לו לאדם רשות לראות בריות משונות הבאים ממרחקים, ועל זה תקנו חז"ל (ברכות נח:): ברכת משנה הבריות, ומכל מקום לא ישיביע עינו בהם בהסתכלות רבה רק דרך ראייה ארעית. ולמסקנא כתב מרן: "וכן שמענו על כמה גדולים חקרי לב חסידים ואנשי מעשה, שעשו מעשה בעצמם לבקר בגן החיות, ויש להם על מה שיסמוכו, שכן נראה עיקר להלכה. והמחמיר יחמיר לעצמו, והשואל מורים לו היתר, שהכל לשם שמיים. וכמ"ש בכל דרכיך דעהו".

הדרן עלך המוצא תפילין וסליקא לה מסכת עירובין

כתב הגאון רבי יעקב חיים סופר זצוק"ל בספרו חיים עד העולם, בדרך הדרש על לשון "הדרן עלך המוצא תפילין וסליקא לה מסכת עירובין", וז"ל: "תפילין הוא לשון פליטה פלא, וידוע דבחסא אדם הראשון נתערב טוב ברע, ואימתי שיגמר בירורם שיסתלק הטוב מן הרע ויעלה אל מדרגתו אז יבא הגואל. ואנחנו לא נדע מה נעשה, כי הנה כמה שנים ולא יכולנו לגמור בירורם, כדי שיבא הגואל, ואם כן צריך שיהיה סיעתא דשמיא להיגמר בירורם, כדי שיבא הגואל. וזהו שאמר הדרן עלך המוצא תפילין, רוצה לומר אנחנו חוזרים אליך בורא עולם המוצא תפילין, רצה לומר הממציא פלילות ועושה נפלאות, שתסייע בעלית הבירורין, ואז וסליקא לה מסכת עירובין, רצה לומר שלא יישאר עוד הטוב מעורב עם הרע אלא יעלה לשורשו ולמדרגתו, כדי שתהיה גאולה שלימה לעד ולעולמי עולמים". במהרה בימינו אמן.

ובספר עברא דדשא (ח"א עמ' שסה דרוש לסיום עירובין) ביאר בדרך החיזוק: "ועוד יש לנו ללמוד ממשכת והלכות עירובין, שאם כדי שיחשב רשות היחיד צריכים שהמקום יהיה מוקף, א"כ בוודאי ובוודאי שכדי להיבדל מכל המרעין בישינ הנמצאים ברשות הרבים, צריכים שרשות היחיד יהיה מוקף בחומה בצורה, כדי להבדיל בין הטהור ובין הטמא, להגן מרוח הכפירה ובעירת התאוה שבחוץ, ועל ידי זה נוכל להיות ברשות היחיד ברשות יחידו של עולם. ואם הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע כבר לימד זכות בזמנו על ישראל ואמר, ריבוננו של עולם הרי אינך בא בטרוניא עם בריותיך, ומה רצונך מבניך, הרי אילו היה היצר הרע בארון הספרים וספר ראשית חכמה עם שכר הגן עדן ועונשי הגיהנם מוצגים בראש כל חוצות לא היה שום אדם בא לידי חטא, אולם היצר הרע בוער ברשות הרבים, ואילו הראשית חכמה טמון בארון הספרים. ומה נענה אנן אבתריה, הרי היום המצב גרוע ביותר הרחוב מזוהם ומשוקף, גיהנם כפשוטו.

"והעצה היחידה להישמר לא להיגרר אחרי פיתויי הרחוב הוא ע"י שמקיפים חומה סביב כי אם אין עושים הבדלה הכל פרוץ ועומד, והחומה היחידית שמועילה להגן ולהבדיל מפיתויי היצר וממי המבול של התאוות המגונות הוא להכנס ולהסגר בתוך התיבה שזהו תיבת תורה ותפילה כדברי הבעש"ט הקדוש זי"ע".

ובעצם נוסח הדרן, ראיתי להגר"א וייס שביאר, שאנו מתפללים שהמסכת גם היא תחזר אחרינו, כדברי חז"ל (סנהדרין צט:), "מאי קרא שנאמר 'נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו', הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר". וברש"י: "תורה עומלת לו - שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה". הרי שהתורה מחזרת על לומדיה עמליה, ומבקשת למענם מאת הקב"ה לגלות להם טעמי תורה ומעמקי סדריה. כי התורה אוהבת את אוהביה ועמלה למען עמליה.

כי יש להבין שהתורה איננה קלף ודיו בלבד, ואף אינה אותיות, תיבות והלכות ואגדות בלבד. ובספר הקנה כתב: "איזהו תלמיד חכם, לא מי שבקי במשנה וברייתא בספרא ובספרי, עד שתהא נפשו קשורה בנפש התורה". וכבר גילו גדולי הדורות שכל נפשות ונשמות ישראל קשורות באותיות התורה, כך כתב בנפש החיים (שע"ד פי"א), וכך כתב בקדושת לוי (פרשת במדבר) וכך כתב הפני יהושע (קידושין ל). כי כאשר דבק בתורה בכל נימי נפשו ונפשו קשורה בנפש התורה ודבק הוא בתורה ובאותיותיה עד שכאחד המה, דבק הוא בהקב"ה נותן התורה דביקות עילאה וכמו שאמרו "קוב"ה ואורייתא וישראל חד".

השטה מקובצת הנ"ל. ע"ש. ועיין עוד במה שכתבתי בשו"ת יחיה דעת ח"ו (עמוד רעה) בהערה.

קד:

"מנהג אבותיהם בידיהם"

למה נקט דווקא לשון בידיהם

כתב רבינו הרי"ח בבו הוידע כאן: "נראה לי בס"ד לשון זה של חכמים השגור בכל מקום למנקט בהאי לישנא, והוא כי בידיים יש טו"ב פרקים, והמנהג שראוי לקיימו הוא דווקא אם יהיה מנהג טוב, אבל מנהג הרע עליו אמרו אותיות הגנם, ועיין בפתח עינים על דף ג"ן במכילתין עיין שם, ברמז מאמר לסטים שכמותך כבשוה יעוין שם. וזהו שאמרו, מנהג אבותיהם בידיהם, כלומר הוא מנהג טוב שיש לו רמז בידיים שהם טו"ב פרקים שעושים מעשים חיים".

"שרין שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמינו"

מדוע שרין לא הותר במלטול משום גרף של רעי

ברש"י (ד"ה כהן מוציאו) כתב: ולא חייש לטלטול דאין שבות במקדש. והקשו התוספות רי"ד (ד"ה שרץ) והבאר שבע (תמיד לג ד"ה ועל), מהגמרא בביצה (לו:): שמספרת על עכברתא שנמצאה בין הבשמים של רב אשי, והורה להם רב אשי לאחוז בזנבה ולהוציאה לחוץ, ומשום שנחשבת לגרף של רעי ואין בה משום איסור טלטול מוקצה. ותירצו שלעולם גרף של רעי נחשב מוקצה, אלא שהתירו לטלטל גרף של רעי לצורך, משום שדבר זה מאוס בעיניו כשנמצא בביתו, אבל כשאינו בביתו אלא במקדש ואינו מטלטלו משום שמאוס בעיניו, לא הותר הטלטול, וכל היתר להוציאו ולטלטלו הוא משום שאין שבות במקדש. וכן כתב המאירי (ד"ה שרץ), שרק במקום שביתתו או במקום אכילתו, הותר משום גרף של רעי, אך כגון זה שנמצא במקדש, שאינו מקום שביתתו או אכילתו, אסור במדינה. ובגאון יעקב (ד"ה מתני') תירץ, שבמקום שנמצא בפני הדיוט, נמאס בעיניו, אף על גב שכופה קערה, או משום שלפעמים יבוא אדם וייקח את הכלי שמכסה את הגרף, ולכן התירו להוציאו, ומה שכפו פסכתו במקדש, משום שבבית המקדש לא חוששים שייקחו את הקערה, מפני ששם מצויים הכהנים שזוהרים בזה, ויודעים לשם מה הונח.